

OSMANLI DEVLETİ VİLAYETLERİ ve SANCAKLARI MAARİF MÜDÜRLÜKLERİ VE MÜDÜRLERİ (1912)

Arş. Gör. Seyit TAŞER
Selçuk Üniversitesi A.K. Eğitim Fakültesi

ÖZET

Tanzimat Fermanı'nın ilanından sonra (1839), Osmanlı Devleti eğitim sisteminde yaşanan değişim ve gelişmeler sonucunda, çeşitli kurumlar açılmaya başlamıştır. Teşkil edilen bu kurumlara, farklı görevliler tayin edilmiş, böylece eğitim alanında günümüzdeki idari yapının temelleri atılmıştır. Öncelikle, Meclis-i Maarif-i Umûmiye ardından, Maârif-i Umûmiye Nazırlığı kurulmuş, vilayetlerde maârif müdürlükleri tesis edilmiştir. Maârif Müdürleri görev ve sorumluluklar açısından, günümüzdeki, il ve ilçe millî eğitim müdürleri seviyesindedirler. Çalışmamız belirli bir senede görev yapmakta olan maârif müdürleri ile ilgili olup, bu konudaki bir belgede yer alan bilgileri ihtiva etmektedir.

Maârif Müdürleri hakkında, Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nden elde ettiğimiz bir arşiv belgesine çalışmamızda yer verilmiştir. Belgede, Osmanlı Devleti'nin vilayetlerinde ve müstakil sancaklarındaki maârif müdürleri hakkında bilgiler bulunmaktadır. Maârif müdürlerinin isimleri, göreve başlama tarihleri ile mezun oldukları okul ve mezuniyet dereceleri belgede yer alan bilgiler arasındadır. Çalışmamızda, bu bilgiler ışığında, maârif müdürlerinin görev ve sorumlulukları ile eğitim tarihi açısından önemi değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, Tarih, Maârif Müdürü.

ABSTRACT

The Directors of Education in the Provinces and Sanjaks of the Ottoman State (1912)

After the declaration of Tanzimat Decree (1839), various institutions began to be set up as a result of the changes and developments in the educational system of the Ottoman State. Different officials were appointed to these newly established institutions. In the field of education, the bases of the current administrative structure were laid. At first, General Council of Education was founded and then Ministry of General Education was set up; the directorates of education were established in the provinces. In terms of duties and responsibilities, the Directors of Education had the status of the Provincial and District National Education Directors.

One official document about the Directors of Education extracted from the Ottoman Arshive was mentioned in our study. In the document, it is available information about the Directors of Education in the Ottoman Provinces and Sanjaks. This document contains some information such as the names of the Directors of Education, the dates of their appointment, the schools they were graduated and the degrees of their graduation. In our study, it has been evaluated the duties and the responsibilities of the directors of education and its importance in terms of education in the light of this information

Key Words: Education, History, Directors of Education.

GİRİŞ

Tanzimat döneminde eğitim sisteminde kurumsallaşmanın başlaması üzerine, eğitimle ilgili konularda doğrudan ilgili olan, sorumlu mevkide kişilerin belirlenmesi ve kurumların teşkil edilmesi için çalışmalar başlatıldı. Bu amaçla öncelikle, maarifin merkez idaresinde eğitime hizmet edecek maarif nezareti ile maârif meclisinin kurulması söz konusu olmuş, maarif taşra idaresinde ise vilayetlerde maarif meclislerinin tesis edilmesi kararlaştırılmıştır.

Tanzimat döneminde eğitimin idarî teşkilatlanmasında önemli adımlar atılmış idi. 1838'de Meclis-i Vâlâ kurulmuş ve bu kurum eğitim alanında yapılacak değişikliklerde önemli rol oynamıştır. 1839'da Mekâtib-i Rüşdiye Nâzırlığı oluşturulmuş, 1845 senesinde Geçici Maârif Meclisi; 1846'da Meclis-i Maârif-i Umûmiye kurulmuştur. Aynı yıl, Mekatib-i Umûmiye Nezâreti ihdas edilmiş olup, bu kurum genel müdürlük seviyesinde olup, mekteplerin idaresi ile ilgilenmekteydi. 15 Mart 1857 senesine gelindiğinde Maârif-i Umûmiye Nezâreti ile eğitimin tüm işlerini kapsayacak şekilde bir bakanlık kurulmuş oldu¹.

Maârif Nezâretinin eğitim konusunda yapacağı çalışmaların, taşrada yürütülebilmesi için, vilayet maârif müdürlerinin görevlendirilmesine karar verilmişti. Maârif müdürleri, maârif nezâretinin vilayetlerdeki temsilcisi konumunda olmuştur. Maârif müdürlükleri bütün vilayetlerde aynı anda kurulmamış, vilayetin eğitime verdiği önem ve eğitimle ilgili işlerin yoğunluğuna göre zaman içerisinde tesis edilmişlerdir.

Çalışmamızda, eğitimin taşrada gelişmesi ve yaygınlaşmasında önemli payı olan maârif müdürlükleri ve müdürlerine yer verilmiştir. Konuyla ilgili belgede tarih belirtilmemiştir. Fakat belgenin içeriğindeki tarihler ve Maarif-i Âliye Kaleminde yer alan dosyadaki diğer belgeler göz önüne alındığı zaman, belgenin 1912 tarihine ait olduğu anlaşılmıştır. Maârif müdürleri hükümetin eğitimle ilgili uygulamalarının, vilayet merkezlerinde yürütülmesini sağlamışlardır. Ayrıca, vilayet merkezlerinde kurulan maârif meclislerinin başında maârif müdürleri bulunmuştur.

Vilayette maârif meclislerinin oluşması için mahallinden çaba ve çalışmalar sarf edilmiş ve yürütülmüştür. Başta vilayetin idari yetkilisi olan vali olmak üzere girişimlerde bulunulmuş, hükümetle bu konularda yazışmalar yapılmıştır.

1.Vilayet Maârif Müdürlüklerinin Tesis

Osmanlı Devleti'nde vilayet merkezlerinde eğitim işlerinin yürütülmesinde maârif müdürlükleri ihdas edilmeden önce maârif komisyonları gayri resmi olarak çalışmışlardı. Maârif komisyonlarında, eğitimle ilgili görevi bulunanların yanı sıra kaza, sancak veya vilayetin eğitime duyarlı ve eğitilmiş kişileri yer alıyordu ve eğitime destek vermek isteyen kişiler bir araya gelerek, eğitimle ilgili meseleleri görüşmek suretiyle, sorunlara çözüm getirmek için çalışıyorlardı. Maarif

¹ Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, Alfa Yay., İstanbul, 2001 s.174.

müdürleri maarif meclisinde de görev almaktaydı. Bir merkezde maârif meclisi kuruluyorsa, bunun başkanı olarak maârif müdürünün de tayin edilmesi gerekmektedir idi.

Nitekim, 1869 senesinde yürürlüğe giren Maârif-i Umûmiye Nizamnâmesinin 143. maddesinde, Vilayet Maârif Meclislerinin kurulacağı ve bu meclisin başkanlığını maârif müdürünün yürüteceği ifade edilmişti².

Vilayetlerde ve liva merkezlerinde maârif meclislerinin oluşması ile ilgili konuda maârif nezâretinden hükümete, 1881 tarihinde bir tezkere takdim edilmiştir. Vilayetlerin bazılarında bu tarihte maârif meclisi bulunmaktaydı. Fakat bunlar çoğunlukla fahri olup, maârif nezâreti tarafından seçilip görevlendirilmemişler ve maâriفة ait işleri bu meclisler düzenli bir şekilde yürütememişlerdi. Bu nedenle vilayetlerde maârif nezâretince vazifelenendirilen maârif meclisleri kurulması ve bu meclislerde görev yapacak olan reis, müfettiş, soruşturmacı (muhakkik) ve kâtipler için belli oranlarda maaşların tahsisi kararlaştırılmıştır. Bu karara göre, her sene on vilayette maârif meclisi oluşturulması hedeflenmiştir. Bu vilayetler arasında Suriye, Selânik, Yanya ve Aydın vb. bulunmaktadır. Bu meclislere görevlendirilecekler fahri ve karma (Müslim ve gayrimüslim olmak üzere) olup, İstanbul'dan tayinleri yapılacaktır. Maârif müdürlerine gidecekleri yerin önemine göre 2.000 veya 3.000 kuruş, müfettişlere 1.000-1.500 kuruş arası, kâtiplere ise, 250-500 kuruş arasında maaş verilecekti. Bu on vilayetin maârif meclislerine senede toplam 600.000 kuruş maaşlar için ve 12.000 kuruş da masraflar için harcanması planlanmıştı³.

Maârif-i Umûmiye Nizamnâmesi'nde yer almasına rağmen, 1881 senesine kadar, maârif müdürlükleri fiiliyatta tesis edilememiştir. 1881 senesinde ise, Sivas, Diyarbakır, Erzurum, Mamuretülaziz (Elazığ) ve Van vilayetlerine 1.200 kuruş maaşla birer maârif müdürü tayin edilmesi kararlaştırılmıştır. 1881'de Yanya Maârif Müdürlüğüne ilk defa olarak Mülkiye Mektebi mezunu biri de getirilmiştir⁴.

Osmanlı Devleti'nde maârif müdürlükleri çeşitli vilayetlerde açılmaya devam etmiş ve 1884 tarihine gelindiğinde maârif müdürlerinin sayısı artmış ve maârif müdürlerinin başkanlığında maârif meclisleri kurulmuştu. Bunlar, il merkezinde darülmualimîn açmak, iptidaîyeleri düzenlemek, yeni usûlü yaygınlaştırmak, ehliyetli öğretmenler görevlendirmek gibi vazifeleri yürütüyorlardı⁵.

1892'de Basra, Bağdat, Halep, Suriye, Beyrut, Bursa, Konya, Ankara, Aydın, Adana, Kastamonu, Sivas, Diyarbakır, Bitlis, Erzurum, Mamuretülaziz, Van, Trabzon, Rodos, Edirne, Selanik, Kosova, Yanya, İşkodra ve Manastır maârif

² Mahmut Cevad , *Maârif-i Umûmiye Nezâreti Tarihçe Teşkilat ve İcraatı*, Matbaa-i Amire, İstanbul, 1338,s. 497.

³ BOA., Y.A.RES, 15-17,1299.5.2.

⁴ Kodaman, age., s.38-39.

⁵ Necdet Sakaoğlu, *Osmanlı'dan Günümüze Eğitim Tarihi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., İstanbul, 2003, s.109.

müdürü olan vilayetler arasındaydı⁶.

II- Vilayet Maârif Müdürlerinin Görevleri

Maârif Müdürleri hakkında genel bir kanaat oluşması amacıyla, bu bölümde ana hatlarıyla maârif müdürlerinin görevlerine yer verilmiştir.

Vilayette, defterdar, mektupçu gibi görevlilerin yanı sıra eğitim işleri ile ilgili maârif müdürlerinin bulunduğu yukarıda değinilmişti. Maârif müdürünün görevleri 1870 tarihli vilayet nizamnâmesinde yer almaktadır. Buna göre, vilayet maârif meclisine başkanlık etmek, vilayetin eğitimine ilişkin meselelere bakmak, maârif nizamnâmesinin hükümlerini ve maârif nezâretinden alınacak talimatları yürütmek, mektep ve kütüphanelerin teftişini yapmak, eğitime ayrılacak ödeneğin düzgün bir şekilde kullanılmasını sağlamak maârif müdürlerinin görevleri arasında yer almıştır⁷.

1 Kanun-ı evvel 1312 (13 Aralık 1896) tarihinde yürürlüğe giren, “*Vilayat-ı Şahane Maarif Müdürlerinin Vezâifin-i Mübeyyin Talimat*”a göre, vilayetlerde maarifin re’sen memuru ve mesul mercii maarif müdürleridir. Maarif müdürleri, idareleri dâhilinde maarife ilişkin tüm işlerin nizamnameler ve emirler ile mevcut talimatların hükümlerine göre yürütülmesine nezaret edeceklerdir. Vilayetlerde bulunan memur ve muallimler ile diğer çalışanların hiç biri doğrudan doğruya maarif nezaretiyle haberleşmelerine izin verilmediğinden bunların her çeşit resmi işleri maarif müdürleri vasıtasıyla yürütülmektedir. Maarif müdürleri öğrenciler ve mektepler hakkında kapsamlı bilgiler içeren raporları düzenleyerek, bakanlığa takdim etmekle de görevlendirilmişlerdir. Ayrıca, vilayet merkezlerindeki maarif meclislerinin başkanı olan maarif müdürleri, maarife ait bütçeyi idare ve muhafaza etmek ve maarif sandıklarının teşkilatıyla diğer gelirlerin düzenli bir şekilde harcanmasından sorumlu idiler⁸.

1910 tarihli “*Maârif Müdürleri ile Vilayet Maârif Müfettişlerinin Vezâifine Mûteallik Talimat*”a göre, maârif müdürü aynı zamanda tedrisat-ı taliye encümeni reisidir. Vilayet dâhilindeki idadiye mektepleri ile darümuallimîn ve rüşdiyeleri idare etmektedir. İdadiye mektebi müdürleri ile vilayet maârif müfettişlerinin tedrisat-ı taliyeye ilişkin raporlarını incelemek, idadiye mektebi memur ve muallimlerinin mükâfat cetvellerini düzenlemek, darümuallimînlerin idare meclislerini kurmak ve sınav komisyonlarının oluşmasını sağlamak ve mekatib-i taliyeyi teftiş etmek maarif müdürlerinin görevleri arasında idi⁹ Vilayetlerde eğitimin işleyişinde en önemli ve sorumlu görevlinin maarif müdürü olduğu anlaşılmaktadır.

III-Vilayet Maârif Müdürleri

Tanzimat dönemindeki yenilikler yalnız eğitimle sınırlı kalmamıştı. İdari ya-

⁶ Bayram Kodaman, *Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi*, TTK, Ankara, 1991, s.44.

⁷ Vecihi Tönük, *Türkiye’de İdare Teşkilatı*, İçişleri Bak.Yay. Ankara, 1945, s.185.

⁸ Maarif Salnamesi, 1316 Senesi, Matbaa-i Âmire, İstanbul, 1316, s.136-141

⁹ Kamil Su, *Türk Eğitiminde Teftişin Yeri*, MEB.,İstanbul 1974, s.92,93.

pidâ farklı tarihlerde, çeşitli düzenlemeler yapılmıştı. Yapılan bu düzenlemeler ile idari yapıdaki değişim süreci sonrasında, günümüz idari teşkilatlanmasının temeli atılmış oldu. Bu doğrultuda Osmanlı Devleti eyalet sistemi yerini vilayetlere bırakmıştı.

1858 tarihli "Vülâ-tı İzâm ve Mutasarrıfın-i Kiram ile Kaymakamların Vezâifini Şâmil Talimat" Osmanlı Devleti idari teşkilatını düzenlemiştir. Buna göre idari bölünme eyalet, evliye, kaza ve karye şeklinde olmuştur. Eyaletler vali idaresine verilirken, livalar kaymakama, kazalar da müdürlerin idaresine tevdi edilmişti. Fakat bundan altı yıl sonra tekrar bir düzenlemeye gidilmişti ve 1864 tarihli vilayet Nizamnâmesindeki idari teşkilatlanma ile vilayet, liva, kaza ve karye şeklinde bir bölünme olmuştu. Buna göre, her bir sancakta mutasarrıf vazifeli olacaktı. Osmanlı Devleti idari teşkilatı 1870 senesinde tekrar düzenlenmiştir. "İdare-i Umûmiye-i Vilayet Nizamnâmesi" ne göre idari teşkilat vilayet, liva, kaza, nahiy ve köy şeklinde belirlenmiştir. Vilayetin genel idaresi valiye verilmiş, livanın idari işleri mutasarrıf tarafından yürütülmesi uygun görülmüştür¹⁰. Bu idari teşkilatlanma yapısındaki değişikliklere yer vermemizin nedeni, vilayet ve müstakil sancakların maarif müdürlerine ilişkin aşağıda belirtilen tabloları anlaşılır kılmaktır.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan ve tarih belirtilmeyen ve kuvvetle muhtemel 1328 (1912) tarihine ait olan bir belgede, Osmanlı Devleti Vilayetleri Maârif Müdürleri'ne yer verilmiştir. Belgede Maârif Müdürlerinin isimleri, görev ve başlama tarihleri, maaşları ve mezuniyetleri hakkında bilgiler bulunmaktadır. Bu belgeye tablo halinde aşağıda yer verilmiştir.

Tablo-1 Vilayet Maârif Müdürleri¹¹

İsmi	Görevi	Göreve Başlama Tarihi	Maaş Miktarı (Kuruş)	Açıklama
Mustafa Bey	İstanbul Vilayeti Maârif Müdürlüğü	10 Kanun-i sani 1321 (23 Ocak 1906)	2.500	Darülmuallimîn-i Âliye Edebiyat Şubesi (Âla) (1905)
Rahmi Bey	Edirne Vilayeti Maârif Müdürlüğü	12 Kanun-i sani 1318 (25 Ocak 1903)	3.000	Darülmuallimîn-i Âliye (1903)
Ziya Bey	İzmit Vilayeti Maârif Müdürlüğü	1 Kanunisanı 1315 (13 Ocak 1900)	3.000	Darülmuallimîn-i Âliye (1899)
Nureddin Bey	Ankara Vilayeti Maârif Müdürlüğü	16 Mart 1308 (28 Mart 1892)	3.000	Mekteb-i Mülkiye-i Şahane (Garib-i Âla) 1891
Münhal	Adana Vilayeti Maârif Müdürlüğü		3.000	
Mehmed	Erzurum Vilayeti	17 Nisan	3.000	Darülmuallimîn-i

¹⁰ Tönük, *age.*, s.117, 149, 180.

¹¹ BOA., *MF.ALY.*, 24-54, 1330.Ra.1.

İsmi	Görevi	Göreve Başlama Tarihi	Maaş Miktarı (Kuruş)	Açıklama
Saib Bey	ti Maârif Müdür-lüğü	1315 (29 Ni-san 1899)		Âliye
Mehmed Bey	Beyrut Vilayeti Maârif Müdür-lüğü	18 Mayıs 1314 (30 Ma-yıs 1898)	3.000	Darülmuallimîn-i Âliye
İsmail Hakkı Bey	Bitlis Vilayeti Maârif Müdür-lüğü	18 Kanunisani 1308 (30 Ocak 1893)	3.000	Mekteb-i Hukuk (1904)
Hikmet Bey	Bağdat Vilayeti Maârif Müdür-lüğü	11 Ağustos 1327 (24 Ağustos 1911)	3.000	
	Halep Vilayeti Maârif Müdür-lüğü	Münhaldır		
Mustafa Nuri Bey	Hüdavendigar Vilayeti Maârif Müdürlüğü	13 Nisan 1310 (25 Ni-san 1894)	3.000	Darülmuallimîn-i Âliye (Âliyyül-âla) (1894)
Kamil Bey	Diyarbakır Vila-yeti Maârif Müdürlüğü	21 Teşrin-ievvel 1325 (3 Kasım 1909)	2.500	Halkalı Ziraat Mektebi Âlisi (1908)
Rüstem Nazmi Bey	Suriye Vilayeti Maârif Müdür-lüğü	1313 (1897)	2.500	
Tevfik Bey	Sivas Vilayeti Maârif Müdür-lüğü	6 Mart 1308 (18 Mart 1892)	2.500	Mekteb-i Mülkiye
Rıfat Bey	Trabzon Vilayeti Maârif Müdür-lüğü	21 Mayıs 1311 (2 Hazi-ran 1895)	3.000	Darülmuallimîn-i Âliye (1895)
Ferit Bey	Konya Vilayeti Maârif Müdür-lüğü	1 Kanunisani 1317 (14 Ocak 1902)	3.500	Darülmuallimîn-i Âliye (Aliyyülâla) 1902
Talat Bey	Kastamonu Vi-layeti Maârif Müdürlüğü	4 Eylül 1318 (17 Eylül 1902)	2.500	
Ahmed Fevzi Bey	Mamüretülaziz Vilayeti Maârif Müdürlüğü	15 Ağustos 1318 (28 Ağustos 1902)	2.500	
Münhaldır	Musul Vilayeti Maârif Müdür-lüğü	1 Mayıs 1310 (13 Mayıs 1894)	3.000	Darülmuallimîn-i Âliye (Âliyüü-l-âla)
Celal Bey	Van Vilayeti Maârif Müdür-lüğü	15 Ağustos 1318 (28 Ağustos 1902)	2.500	Darülmuallimîn-i Âliye (Âla)

Osmanlı Devleti'nde İkinci Meşrutiyet döneminde (1908-1918), İstanbul, Edirne, İzmit, Ankara, Adana, Erzurum, Beyrut, Bitlis, Bağdat, Halep, Bursa, Diyarbakır, Suriye, Sivas, Trabzon, Konya, Kastamonu, Elazığ, Musul ve Van'da

olmak üzere toplam yirmi vilayette maârif müdürlerinin görev yapmakta olduğu tablodan anlaşılmaktadır. Bu vilayetlerden ikisinde maârif müdürlüğünün münhal olduğu görülmektedir. Vilayet maârif müdürleri 2.500-3.000 kuruş arasında bir maaş almışlardır. Maârif müdürlerinin yarısından fazlası Darümuallimîn-i Âliye mezunudur. Bunun dışında iki Mekteb-i Mülkiye mezunu, bir Mekteb-i Hukuk ve bir de Halkalı Ziraat Mektebi mezunu maârif müdürü vardır. 1912 yılına ait olduğu tahmin edilen bu tabloya göre, maârif müdürlerinin büyük bir çoğunluğu uzun yıllar bu göreve devam etmişler, Ankara ve Sivas Vilayeti Maârif Müdürleri 1892 senesinden itibaren bu görevi yürütmüşlerdir. En kıdemlilerinin Ankara, Sivas ve Bitlis vilayetlerinin maârif müdürleri olduğu ifade edilebilir. Bağdat ve Diyarbakır vilayetleri maârif müdürlerinin ise, birkaç senedir bu görevi ifa ettikleri anlaşılmaktadır.

IV-Müstakil Sancakların Maârif Müdürleri

1858 tarihli vali, mutasarrıf ve kaymakamların görevlerine ilişkin talimatnamede, idari kademede yer alan mutasarrıfların, eyalete bağlı olmayan sancakların idaresinden sorumlu tutulduklarına yukarıda yer değinilmişti¹².

Osmanlı Devleti idari yapısının düzenlenmesi ile vilayet kanununun çıkması sonrasında eyaletlerin birçoğu vilayet olarak isimlendirilirken, vilayete bağlı olmayan müstakil sancak merkezleri de teşkil edilmişti. Sancak merkezlerinde de maârif işlerinin yürütülmesi amacıyla, maârif müdürlükleri kurulmuştur. Bu sancak merkezlerindeki maârif müdürleri ile ilgili bilgilere aşağıda yer verilmiştir.

Tablo-2 Elviye-i Müstakile (Vilayete Bağlı Olmayan Müstakil Sancaklar) Maârif Müdürleri¹³

İsmi	Görevi	Göreve Başlama Tarihi	Maaş Miktarı	Açıklama
Abdülvehhab Bey	Eskişehir Sancağı Maârif Müdürlüğü	28 Mart 1317 (10 Nisan 1901)	2.500	
Ferit Bey	İzmit Sancağı Maârif Müdürlüğü		3.000	Mekteb-i Hukuk (Âla-1898)
Celil Bey	Urfa Sancağı Maârif Müdürlüğü		3.000	Darümuallimîn-i Âliye
Abdullah Kamil Bey	Antalya (Teke) Sancağı Maârif Müdürlüğü	27 Nisan 1318 (10 Mayıs 1902)	2.500	Darümuallimîn-i Âliye (1900-Karib-i Âla)
Tevfik Bey	Bolu Sancağı Maârif Müdürlüğü	3 Teşrinisani 1314 (15 Kasım 1898)	2.500	Darümuallimîn-i Âliye (1894)
Mustafa Bey	Canik Sancağı Maârif Müdürlüğü	26 Nisan 1309 (8 Ma-	3.000	Darümuallimîn-i Âliye (1897-Karib-i

¹² Vecihi Tönük, *Türkiye'de İdare Teşkilatı*, İçişleri Bak.Yay. Ankara, 1945, s.123.

¹³ BOA, MF.ALY, 24-54, 1330.Ra.1.

İsmi	Görevi	Göreve Başla- ma Tarihi	Maaş Mik- tarı	Açıklama
	lüğü	yıs 1893)		Âla)
Sırrı Bey	Karesi Sancağı Maârif Müdürlüğü	15 Haziran 1312 (27 Haziran 1896).	3.000	Darülmuallimîn (1312)
Mehmed Tevfik Bey	Kala-i Sultani- ye (Çanakkale) Sancağı Maârif Müdürlüğü	3 Haziran 1312 (15 Haziran 1896)	2.500	Darülmuallimîn-i Âliye (1312- Aliyyülâla)
Muharrem Bey	Karahisar Sahib (Afyon) Sanca- ğı Maârif Mü- dürlüğü	6 Teşriniev- vel 1308 (18 Ekim 1892)	2.500	Darülmuallimîn-i Rüşdiye (Vasat)
Tevfik Bey	Kütahya San- cağı Maârif Müdürlüğü	3 Temmuz 1312 (15 Temmuz 1896)	3.000	Darülmuallimîn-i Âliye (1312- Âla)
Kamil Bey	Menteşe San- cağı Maârif Müdürlüğü	4 Nisan 1316 (17 Nisan 1900)	2.500	Darülmuallimîn-i Âliye (1315- Aliyyülâla)
Münhaldir	Erzincan San- cağı Maârif Müdürlüğü	1 Nisan 1316 (14 Nisan 1900)	2.500	Darülmuallimîn-i Âliye (1313-Karib-i Ala)
Şerif Bey	Maraş Sancağı Maârif Müdürlüğü	29 Mayıs 1312 (10 Haziran 1896)	2.500	Darülmuallimîn-i Âliye (1311- Âliyyülâla)
Kemaleddin Bey	Niğde Sancağı Maârif Müdürlüğü		2.500	
Besim Bey	İçel Sancağı Maârif Müdürlüğü	1 Haziran 1311 (13 Haziran 1895)	2.500	Darülmuallimîn-i Âliye 1310- Aliyyülâla)
Rıfat Bey	Kayseri Sanca- ğı Maârif Mü- dürlüğü	1 Ağustos 1316 (14 Ağustos 1900)	3.000	Darülmuallimîn-i Âliye (1316-Âla)
Münhaldir	Cebel-i Lübnan Sancağı Maârif Müdürlüğü		3.000	

Osmanlı Devleti'nde Eskişehir, İzmit, Bolu, Antalya, Urfa, Canik, Balıkesir, Kütahya, Mentеше, Erzincan, Maraş, Niğde, İçel, Kayseri, Afyon, Çanakkale ve Cebel-i Lübnan gibi müstakil sancak merkezlerinde maârif müdürlüklerinin tesis edildiği tablodan anlaşılmaktadır.

Osmanlı Devleti'nde 1912 senesinde sancak merkezlerinin on yedisine ait maârif müdürleri hakkında bilgilerin yer aldığı görülür. Sancak merkezlerindeki maârif müdürlerinin tamamına yakını darülmuallimîn mezunu olup, yalnız bir kişi Hukuk Mektebi'nden mezun olmuştur. Sancak merkezlerindeki maârif mü-

dürlerinin maaşları 2.500-3.000 kuruş arasında değişmektedir.

SONUÇ

Osmanlı Devleti bünyesinde gerçekleşen yenileşme sürecinde eğitim alanında gerek merkezde gerekse taşrada maârifin kurumsal bir şekilde idaresi için gerekli alt yapı tesis edilmeye çalışılmıştır. Bu amaçla vilayet merkezlerinde maârif meclisleri kurulmuş ve maârif müdürleri bu meclislerin başına getirilmiştir. Maârif Müdürleri vilayet merkezlerinde eğitimin yaygınlaşması ve gelişmesi bakımından önemli vazifeler yürütmüşlerdir. Maârif müdürlüklerinin yalnız vilayetlerde değil, sancaklarda da tesis edildiği anlaşılmaktadır.

Maârif müdürlerinin önemli bir kısmının darülmualimîn-i âliye mezunu olduğu tespit edilmiştir. Eğitim yönetiminin vilayet ve sancaklarda yürütülmesi görevinin, yine günümüz eğitim fakültelerinin muadili olan kurumlardan mezun olanlara verildiği anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra mülkiye ve hukuk mezunlarından, vilayet maârif müdürlüğünde görev yapanların olduğu görülmektedir.

Osmanlı Devleti'nin vilayetleri ve sancak merkezlerinin birçoğunda maârif müdürlüklerinin tesis edildiği anlaşılmaktadır. Maârif müdürlerinin önemli bir kısmı, darülmualimîn-i âliye'den mezun olur olmaz bu göreve getirilmişlerdir. Bu nedenle darülmualimîn-i âliye'nin âli mekteplere muallim yetiştirmek dışında önemli bir görevinin de, eğitim yöneticileri yetiştirmek olduğu söylenilebilir.

Kaynaklar:

- » Başbakanlık Osmanlı Arşivi
- » MF.ALY (Maârif Nezâreti Tedrisat-ı Âliye Kalemî), 24-54, 1330.Ra.1
- » BOA., Y.A.RES (Yıldız Sadaret Resmi Maruzat Evrakı), 15-17,1299.5.2
- » Diğer Kaynaklar
- » Akyüz, Yahya , *Türk Eğitim Tarihi*, Alfa Yay., İstanbul, 2001
- » Cevad, Mahmut, *Maârif-i Umûmiye Nezâreti Tarihçe Teşkilat ve İcraatı*, Matbaa-i Amire, İstanbul, 1338
- » Kodaman Bayram, *Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi*, TTK, Ankara, 1991
- » *Maarif Salnamesi*, 1316 Senesi, Matbaa-i Âmire, İstanbul, 1316
- » Sakaoğlu, Necdet, *Osmanlı'dan Günümüze Eğitim Tarihi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2003
- » Su, Kamil, *Türk Eğitiminde Teftişin Yeri*, MEB., İstanbul, 1974
- » Tönük Vecihi, *Türkiye'de İdare Teşkilatı*, İçişleri Bak.Yay. Ankara, 1945